

Fegyverhasználat 1955-ben a nyugati határon

Bevezetés

Magyarország második világháború utáni sorsára meghatározó befolyást gyakorolt az a körülmény, hogy hazánk a vesztes oldalon fejezte be a háborút, és az ország a szovjet érdekszféra részévé vált. A szovjet katonai megszállás, a jóvátételi terhek, a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság szovjet dominanciája és a szovjet állambiztonsági szervek jelenléte olyan tényezők voltak, amelyek hosszú évtizedekre meghatározták a magyar társadalom fejlődését.¹

A háborúban még szövetséges nagyhatalmak háború utáni érdekellentétei miatt Európa hamarosan két részre szakadt. A szovjet tábor országai egyöntetűen Moszkva mögé sorakoztak fel, háttérbe szorították a nemzeti érdekeiket, és a szolidaritás jegyében félretették az egymás közötti ellentéteket is. A megszállt országok kommunista pártjai hamarosan átvették a hadsereg és a rendőrség irányítását, és elfoglalták a kulcspozíciókat a kormányzatban, a hatalom helyi fórumain, valamint a gazdaságban, ezzel megsemmisítették a politikai és gazdasági pluralizmus minden formáját. Szinte nullára csökkent az emberek és a szellemi javak mozgása és cseréje is. A túloldalról, vagyis a nyugati világból származó gondolatok csak illegálisan, rádióadások és léggömbök által elszórt röplapok útján juthattak el a vasfüggöny mögé. A korlátozott számban lebonyolított hivatalos utazásokat leszámítva, a kelet-európai polgárok nem hagyhatták el a szovjet fennhatóság alatt álló régiót, ebben a tekintetben a szovjet határt az úgynevezett szatellitállamok nyugati határáig terjesztették ki.² Ugyanakkor a nyugati hatalmak számára Ausztria és Magyarország között húzódott az érdekövezetek közötti igazi választóvonal. Ennek következtében Ausztria helyzete gyökeresen eltért Magyarországtól. Budapest és Bécs között a földrajzi távolság mindössze néhány száz kilométer, a két főváros fontossága közötti különbség azonban kontinensnyi volt.³

1948 végére Magyarország tehát a keleti tömb egyik frontországga lett, a magyar pártvezetés szovjet kezdeményezésre és a szovjet katonai tanácsadók útmutatása alapján a déli és a nyugati határ, korabeli szóhasználattal élve, „résmentes” lezárásáról döntött. Ennek az egyik legfontosabb feltétele az volt, hogy a határőrség képes legyen a politikai elvárások szerint működtetni az ország nyugati és déli határain leeresztett „vasfüggönny”. Ezért a kommunista párt vezetése számára kulcsfontosságú volt, hogy a magyar határőrség pontosan végrehajtsa a párt utasításait. A szűkebben vett vasfüggöny, vagyis az úgynevezett műszaki zár eleinte a katonai hadszíntér mintájára kialakított, drótakadályokból, aknamezőből, nyomsávból és az ország belső területein létesített ellenőrzési övezetekből állt. Aki engedély nélkül közelített a műszaki berendezésekhez, és a vasfüggönyön keresztül, a zöldhatáron akart az országból távozni, vagy ritkább esetben az országba belépni, az nagy kockázatot vállalt. Meghalhatott, megnyomorodhatott, esetleg börtönbe kerülhetett. A határvonaltól, vagyis a határkövek közötti eszmei vonaltól az ország belseje felé haladva az első határvédelmi elem a háborúban is alkalmazott drótakadály volt. Körülbelül 1,5 m magas faoszlopokon tuskédrót, szögesdrót feszült vízszintes, függőleges és átlós irányban. A faoszlopokat egymástól 3–4 méter távolságra ásták le, és a drótakadályok között taposóaknák kerültek telepítésre, amelyek 40 kilogrammos nyomásra robbantak. A taposóaknák mellett érintőaknákat vagy botlóaknákat is alkalmaztak. Ha ezek felrobbantak, 25–30 méteres körzetben halálos sebeket ejtettek, de repeszeik még 250 méteres távolságban is sérüléseket okozhattak. A drótakadályok közé telepített aknamező után a nyomsáv következett, amely egy felszántott és naponta ellenőrzött és gereblyézett terület volt. A rajta talált nyomokból következtettek a határőrök az esetleges határsértők számára,

haladási irányára, természetére, súlyára, nemére és korára. A nyomsáv mellett volt a járőrcsapás, amelyen a határőr járőrök haladtak szolgálat közben. A nyomsávtól számított 50–500 méteren belül nem lehetett magas növényzet, amely akadályozta volna a látást. A határőrség rendkívüli jogokat kapott a fegyverhasználatra, a műszaki berendezésen áthaladni akarókat a határőrök bizonyos esetben akár felszólítás nélkül is agyonlőhették, amennyiben a határsértés megakadályozására más mód nem volt.⁴

Az MDP egyeduralmának megteremtése után, 1948-tól kezdve a honvéd határőrség létszámának növelésével párhuzamosan vált egyre szorosabbá a határőrizet, és szigorodott a fegyverhasználat szabályozása is. A fegyverhasználatért a határvadász személyileg volt felelős, kivéve, ha az előjárója parancsára használta fegyverét, ilyenkor a parancsot kiadó tiszt viselte a felelősséget.⁵ A szolgálatban lévő honvéd határvadász köteles volt használni a fegyverét az ellen a személy ellen, aki őt tettelesen megtámadta, vagy ilyen támadással veszélyesen fenyegette. Az ellen is fegyvert kellett használni, aki másnak az életét, testi épségét, személyes szabadságát vagy vagyonát közvetlenül, jogtalanul és súlyosan veszélyeztette, ha a veszélyt másként elhárítani nem lehetett, vagy aki a határvadászt szolgálati ténykedésében fegyverhasználatval való fenyegetés ellenére tettelesen akadályozta, esetleg ha az elfogott vagy elfogandó személy menekülni igyekezett, és fegyverhasználatval fenyegető rákiáltás ellenére sem állt meg, és feltartóztatására más mód nem volt. Ugyanez volt az eljárás az ellen, aki személyénél fogva gyanús volt, vagy viselkedésével gyanút keltett, ha a megállásra vonatkozó felszólításra kielégítő válasz nélkül, „szökésszerűen távolodni” igyekezett. Ilyen gyanút keltő személynek tekintették az ismert áru- vagy embercsempészeket és a „feketézőket”.⁶

A köteles fegyverhasználat fogalma alatt tehát azt értették a korszakban, hogy a határvadásznak büntetés terhe mellett használnia kellett a fegyverét, ha meggyőződött arról, hogy a rendelkezés valamelyik pontja ezt előírta. A kötelezettség oka az volt, hogy a fegyverhasználat ezekben az esetekben nemcsak a határvadász személyes védelmére, hanem az „állam és a nép érdekeinek kötelező biztosítására” is szolgált.⁷

Fegyverhasználat alatt a fegyverzet rendeltetésszerű használatát értették. A fegyvertusát vagy markolatot ütésre, lökésre csak dulakodás közben, helyhiány, továbbá lőszerhiány esetén lehetett használni, illetve akkor, ha lövés esetén ártatlanok élete is veszélyben forgott. Polgári ruhában szolgálatot teljesítő határvadász nyomozókra és a D-tisztekre, vagyis az elhárító tisztekre is a határőrség tagjaira érvényes fegyverhasználati jog volt érvényes azzal a különbséggel, hogy az ilyen közegek a fegyverüket csak a kilétük felfedése után használhatták. Ügyelni kellett a határvadásznak arra is, hogy a határ közvetlen közelében lejátszódó fegyverhasználat esetén a lövedék ne a másik ország területén csapódjék be a földbe, mert ez határsértést jelentett, és nemkívánatos diplomáciai jegyzékváltást vonhatott maga után. Abban az esetben azonban, ha a támadás a szomszédos állam területéről fenyegette a határvadászt, akkor nem kellett figyelembe vennie az esetleges nemzetközi bonyodalmakat, az országhatár védelmében köteles volt használni a fegyverét, tekintet nélkül arra, hogy cselekményével esetleg a határsértés tényét kimeríti. A szomszédos állammal közösen használt utakon haladó személy ellen viszont csak támadás vagy azzal való veszélyes fenyegetés esetén használhatott fegyvert a hatósági közeg. Gyermekes és idősek ellenállását lehetőleg más kényszerítő eszközzel, például megbilincseléssel, kellett megtörni.

Tettelesen támadás alatt azt értették, ha valaki a határvadászt személyes biztonságában sértette, vagy szolgálatának ellátásában akadályozta, és az élet kioltására alkalmas eszközzel megtámadta vagy pusztá kézzel szándékosan megütötte, meglökte vagy valamilyen tárgyval megdobta. Mihelyt a cselekmény elérte a határvadász testét, a tettelesen megtámadás megvalósult. A csupán szóbeli sértésben, szidalmazásban, káromlásban megvalósuló bántalmazás nem jogosította fel a határvadászt a fegyverhasználatra, és a passzív ellenállást is enyhébb eszközökkel kellett megszüntetni. Ugyanez volt a helyzet a tettelesen támadással való veszélyes fenyegetés esetén is. Ez

akkor valósult meg, ha valaki a határvadászt fegyverrel célba vette, ellene követ vagy más tárgyat dobásra vagy ütésre emelt, illetve pusztá kézzel nekiment. A tetteges megtámadás vagy azzal való fenyegetés esetén nemcsak a megtámadott közeg, hanem a helyszínen tartózkodó társa is használhatta a fegyverét. Ha az okozott jogsérelem kisebb súlyú volt, és nem állt arányban egy esetlegesen súlyos kimenetelű fegyverhasználat következményeivel, akkor nem volt szabad használni a fegyvert. Ilyen kisebb súlyú jogsérelemnek számított például egy csekély értékű tárgy ellopása, a személyes szabadság kismértékű korlátozása vagy a pusztá kézzel történő enyhébb bántalmazás. A fegyverhasználatot mindig meg kellett előznie a fegyverhasználatvaló fenyegetésnek, vagyis a rákiáltásnak, figyelmeztetésnek, mai kifejezéssel élve a felszólításnak. A figyelmeztetés, rákiáltás „Állj, mert lövök!” szavakkal történt. Nemzetiségek által lakott vidéken a figyelmeztetést lehetőleg az ott használt nyelven is meg kellett ismételni. Éjjel és rossz látási viszonyok között a rákiáltást az „Itt magyar járőr, állj, mert lövök!” szavakkal kellett végezni. Nem volt helye fegyverhasználatnak olyan személy ellen, aki az üldözés közben már túljutott az ország határán.

A honvédelmi miniszter a belügyminiszterrel és a pénzügyminiszterrel egyetértésben akár az ország egész határára, akár annak meghatározott részére kiterjedően szigorított fegyverhasználat alkalmazását rendelhette el. A szigorított fegyverhasználat bevezetését a határ mellett lévő községek lakosainak a tudomására kellett hozni. A szigorított fegyverhasználat elrendelése esetén a honvéd határvadász köteles volt használni a fegyverét minden olyan személy ellen, aki a határtól számított 500 méteres területsávban felszólításra nem állt meg, hanem szökésszerűen távolodni igyekezett. A fegyverhasználat következtében megsérült személyeket azonnal elsősegélyben és a lehető legsürgősebben orvosi kezelésben kellett részesíteni.

A köteles fegyverhasználat elmulasztása és az indokolatlan fegyverhasználat esetén is megbüntették a határvadászokat. Minden fegyverhasználatot kivizsgáltak, és jelentettek az előjáró zászlóalj-parancsnokságnak. A zászlóalj-parancsnokság köteles volt részletes jelentést felterjeszteni a határőr főparancsnokságnak a halállal vagy sérüléssel végződő, illetve a szomszédos állam határőrizeti közegével, idegen állam kötelékébe tartozó személlyel, továbbá a magyar fegyveres testületek közegeivel szembeni fegyverhasználatról. Halálos kimenetelű fegyverhasználat esetén, a szükséges vizsgálat lefolytatása után, az illetékes katonai ügyészség adhatott engedélyt a holttest eltemetésére.⁸

A vasfüggöny létrehozásával párhuzamosan zajlott a határőrség betagolása az Államvédelmi Hatóságba, azaz a „zöld ávó” megteremtése és felfejlesztése. Az ÁVH a határőrséget 1950. január 1-jével vette át,⁹ és az ÁVH vezetője a 255.100/1.Eln.ÁVH/1949. száma alatt kiadott 2. számú parancsával 1950. január 1-jei hatállyal nevezte ki Kajli Józsefet a határőrség főparancsnokává.¹⁰

A határőrség államvédelmi rendszerbe illesztése túlzottan gyorsan, előkészítés nélkül és rövid idő alatt zajlott le 1949 utolsó két hetében. Eltávolították a korábbi vezető helyetteseit és az összes osztályvezetőt is, illetve minden határvadász zászlóalj élére államvédelmi tisztet neveztek ki, akik azonban csak felszínes határőrizeti ismeretekkel rendelkeztek. Az államvédelmi irányítás garantálta, hogy a szovjet tanácsadók által közvetített szervezet, eljárás és szabályzat a lehető leggyorsabban gyökeret verjen az ÁVH Határőrségénél. A következő egy évben teljesen átalakították a határőrséget, és a szovjet határőrség kicsinyített másává tették. A tiszt és a tiszthelyettesi állományt szinte teljes mértékben a szovjet katonai tanácsadó javaslata alapján cserélték megbízható káderekre.¹¹ A szervezeti változásokat a fegyverhasználat további szigorítása követte.

A fegyverhasználat szabályait a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 54/6/1953. sz. határozata alapján újra áttekintette a belügyi vezetőség.¹² Az államhatár őrzésére szolgálatba vezényelt államvédelmi határőr köteles volt használni a fegyverét, ha a megállásra és fegyverhasználatra vonatkozó felszólítás után valaki gyanúsán viselkedett,

nem tett eleget a járőr felszólításának, szökni próbált, és/vagy a szökés megakadályozására más mód nem volt. Fegyvert kellett használni az ellen is, aki bármilyen módon akadályozta a határőrt a szolgálatának ellátásában, vagy támadással fenyegette, és ellenállásának megtörésére más mód nem volt, vagy akkor, ha az őrizetbe vett személy szökést kísérelt meg.¹³

A fegyverhasználattal kapcsolatos szabályozás nagy vonalakban megegyezett a korábbi előírásokkal, az újdonságot az jelentette, hogy a felszólítás nélküli fegyverhasználat szabályait bizonyos mértékig lazították. A szolgálatban lévő határőr köteles volt fegyvert használni a megállásra vonatkozó felszólítás és a fegyverhasználatra való figyelmeztetés után a gyanúsán viselkedő, a felszólítás ellenére szökni próbáló személy ellen, ha szökésének megakadályozására más mód nem volt. A vízen át közlekedőkre is vonatkozott ez az előírás. Fegyvert kellett használni az ellen is, aki akadályozta vagy akadályozni próbálta a határőr szolgálatellátását, vagy támadással fenyegette a határőrt, és ellenállásának megtörésére más mód nem volt, és a szökni próbáló korábban őrizetbe vett személy ellen is fegyvert kellett használni.

Felszólítás nélkül fegyvert kellett használni azon személy ellen, aki a járőrt magyar területen fegyveresen megtámadta, erre kísérletet tett, vagy közvetlen támadással fenyegette, vagy az intézkedést fegyveresen akadályozni próbálta. Felfegyverzett csoport támadása, magyar területre történő behatolása esetén. Felfegyverzett személyek, csoportok ellen, akik a határvonalat átlépték, és a járőr, a műszaki zár vagy valamilyen határvédelmi berendezés ellen erőszakos támadást hajtottak végre, vagy erre kísérletet tettek. Fegyvert kellett használni azon repülőgépek ellen, amelyek megsértették az államhatárt. A fegyverhasználat elmulasztását vagy eredménytelen használatát gyávaságnak tekintették; a korabeli utasítás szerint: „A fegyvert ügyesen és határozottan kell használni, hogy fegyverhasználat után a határsértő vagy a magyar területre behatolt ellenség ne tudjon visszamenni.” Minden fegyverhasználatról jelentést kellett tenni, és a jogtalan fegyverhasználat fegyelmi vagy büntetőjogi következményekkel járt.¹⁴

A korabeli viszonyok között eredményesnek tekintették a fegyverhasználatot, ha azzal sikerült megakadályozni az úgynevezett büntetlen határsértést, vagyis azt, hogy a menekülő átjusson a határon. Ez nem jelentette feltétlenül a határsértő lelövését; akkor is eredményes fegyverhasználatról beszéltek, ha a tiltott határátlépést elkövetni akaró személy a figyelmeztető lövés után megadta magát, és a határőrök elfogták. Az alábbi statisztikai adatok a határőrség által vezetett úgynevezett határőrizeti napló adatain alapulnak, amelyek nem tekinthetők teljesnek, mivel a korabeli adatszolgáltatás meglehetősen pontatlan volt.

Fegyverhasználati adatok osztrák viszonylatban

	Eredményes fegyverhasználat			Eredménytelen fegyverhasználat		
	Kifelé	Befelé	Összesen	Kifelé	Befelé	Összesen
1950	17	10	27	10	4	14
1951	9	1	10	24	2	26
1952	11	4	15	10	4	14
1953	8	3	11	5	4	9
1954	7	0	7	3	0	3
1955	11	2	13	4	0	4
1956						
Összesen	63	20	83	56	14	70

Egy ilyen fegyverhasználat utáni vizsgálat dokumentációját olvashatjuk az alábbiakban. Az események leírása szerint a fegyverhasználat során még a meglehetősen megengedő korabeli szabályokat sem tartották be, a határőrök minden eszközt bevetettek a határsértés megakadályozása érdekében. A fotódokumentációt valószínűleg oktatási céllal készítették, az eset ugyanis számtalan tanulsággal szolgált határőrizeti szempontból is.

Dokumentum

1. A határőrség jelentése a határsértésről, 1955. április 18.

Jelentés az 1955. április 1-jén, Hegyeshalom külterületén történt fegyverhasználatról

Budapest, 1955. április 18.

Az 1. Határőr Kerület hegyeshalmi őrsének a szakaszán /térkép: L-33-11-A-C. 1:25 000, V.: 10, F.: 57/9./ 1954. április 1-jén 03 óra 45 perckor 5 fő és egy gyermek határsértést kísérelt meg kifelé, akik közül az őrs járőrei elfogtak két főt, 3 fő és egy gyermek átszökött a határon, akiket átadás folytán fogtunk el.

Az esemény a következő körülmények között történt:

I.

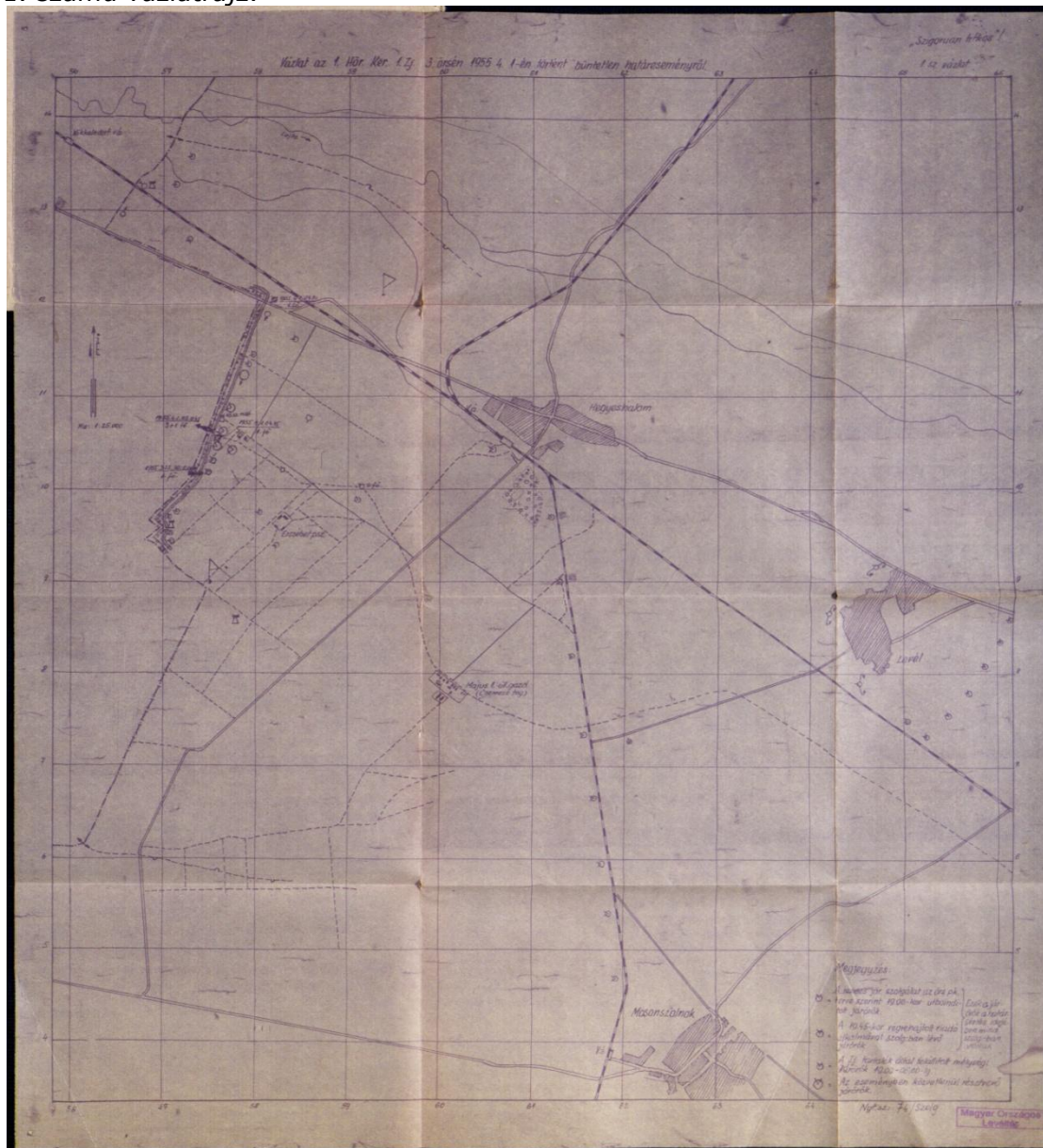
Az 1. Határőr Kerület hegyeshalmi őrsének szakaszán 1955. március 24-én 20. 00–21. 00 óra között 1 fő büntetlen határsértést követett el befelé. A határsértést az őrs járőrei későn – március 26-án 06. 00 órakor – fedezték fel, és így a bevezetett kutatás eredménytelen maradt. A büntetlen határsértő személyét a felderítés megállapítani nem tudta, csak olyan következtetést lehetett levonni, hogy a határsértést 1 fő férfi követte el, aki valószínűleg embercsempész, és számolni lehet (azzal), hogy több főt akar kiszöktetni az országból. Ennek alapján a kutatás katonai erővel történt befejezése után tovább folyt a hálózati kutatás, valamint a zászlóalj őrsői áttértek megerősített szolgálatra.

A kerület és ezen belül az 1. zászlóalj, valamint ennek őrsői azt a feladatot kapták, hogy akadályozzák meg, hogy a befelé büntetlenül jött határsértő kifelé egyedül vagy több személy kíséretében határsértést tudjon elkövetni. Ennek megfelelően a kerületi parancsnokság megerősítette a határsértők valószínű mozgási irányában lévő hegyeshalmi és albérkázmérpusztai őrsőket [sic!], fokozott vonatellenőrzéseket rendelt el, valamint a kerület és a zászlóalj tartalék bevonásával mélységben zárásokat hajtott végre. Ezek a zárások általában Mosonmagyaróvár – Levél Ny – Hegyeshalom – Mosonszolnok közötti területen voltak.

II.

A hegyeshalmi őrs a határ őrizetét a kerületi parancsnok parancsa szerint az 1955. március 31./április 1. határőr napon megerősített szolgálattal látta el. Az őrsön a szolgálatot ellátók létszáma 92 fő volt, melyből 64 fő az őrs, 24 fő pedig a kisőrs szakaszán látott el szolgálatot. Az őrs szolgálatát az őrsparancsnok a zászlóaljparancsnok elhatározásának megfelelően szervezte meg, így a határ őrzésében a súlyt a műút és a kisőrs közötti szakaszra helyezte. (Lásd: 1. sz. vázlatot)

1. számú vázlatrajz.

19. 00 órakor 16 járőr volt kint az őrs szakaszán, több vonalban elhelyezve. Az őrsparancsnok terve szerint 20. 00 és 24. 00 óra között indult volna még további 14 járőr, azonban ezek a járőrök nem lettek útba indítva, mivel 19. 45 órakor adat érkezett a hazafias csoport egyik tagjától, hogy egy ismeretlen személyt láttak az állami gazdaság Csesesz-tanyájánál.

Az őrsparancsnok a fenti adat alapján riadóztatta az őrsöt, és a zászlóaljtól azt az utasítást kapta, hogy zárja le a határt, és kutatócsoporttal kezdje meg a jelentett ismeretlen személy felkutatását. A zászlóalj tartalék és a kerületi parancsnok parancsai szerint a kerület határügyi alosztály-vezetőjének irányítása mellett a mélységben zárt.

A terület átkutatása többször végre lett hajtva, és egészen 01. 30 óráig tartott három kutatócsoport által. A kutatás befejezésével az őrsparancsnok valamint a kisőrsparancsnok kutatócsoportja a kisőrsön maradt további harcckészültségben, míg a zászlóalj-parancsnok kutatócsoportja újból átkutatta a mélységi területeket. Az őrs

járőrei a vázlaton feltüntetett helyeken továbbra is kint maradtak szolgálatban a határ biztosítására.

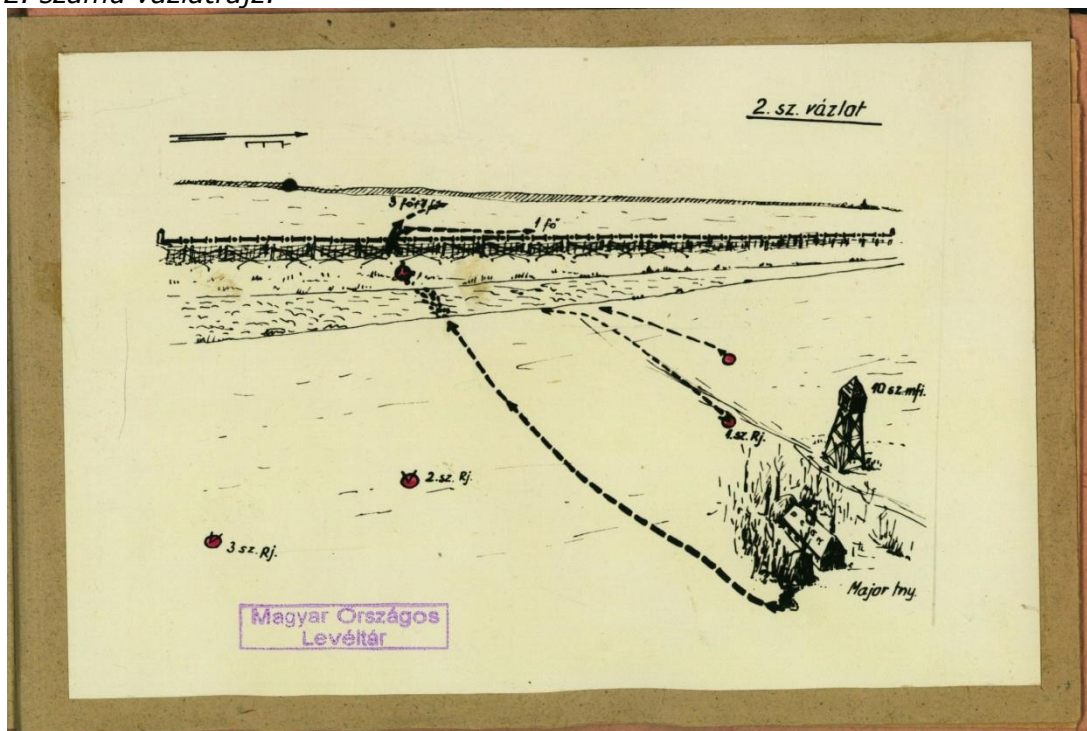
III.

A várt határsértők 1955. március 31./április 1. határőr napon jelentek meg az őrs szakaszán. A hazafias csoport tagja által jelentett idegen személy is minden valószínűség szerint szintén ehhez a csoporthoz tartozott.

A határ biztosítása megfelelő volt, de a nagy számú járőrök [sic!] ellenére is a határsértők megjelenését csak az őrs portyázó járőre fedte fel 03. 45 órakor, amikor a határsértő csoport már közvetlenül a határnál, a nyomsáv és a műszaki zár között volt.

A járőr a vázlaton feltüntetett 10. számú magasfigyelőből távbeszélőn jelentette a nyomsáv-ellenőrzés eredményét. A jelentés leadása közben robbanást hallottak az őrs bal szárnya felől, ezért azonnal lejöttek a figyelőből, és a közelben lévő rejtett járőrhez mentek megtudni a robbanás pontos irányát. A járőr a nyomsáv felé haladva mozgást és beszédet hallott a nyomsáv és a műszaki zár között. Erre a terep megvilágítására fellőttek egy rakétát, amelynek fénye mellett több személyt láttak a műszaki zár belső oldalánál. A járőrtárs a járőrparancsnok parancsára egy kézigránátot dobott a csoport közé, ami nem robbant, majd további négy gránátot, amelyek már robbantak. A kézigránátok robbanásának hatására a csoport szétugrott, közben két érintőakna is felrobbant. Ekkor érkezett oda a járőr segítségére a közvetlen közelben szolgálatot teljesítő rejtett járőr, akik szintén dobtak kézigránátot, és a portyázó járőrrel együtt megkezdték a tüzelést a határsértők irányába. (Lásd: 2. számú vázlatot.)

2. számú vázlatrajz.

A lövések zajára a közelben szolgálatot teljesítő járőrök közül több járőr szintén a helyszínre sietett, és megkezdték tüzelésüket. Eközben sebesült meg a portyázó járőr segítségére siető rejtett járőr parancsnoka, Szimler államvédelmi határőr, akit a járőrök a közeli major tanyába vittek, elsősegélyben részesítettek, majd a kórházba való szállítás közben a gépkocsin meghalt.

A kézigránát és aknarobbanás, valamint a járőrök tüzelése következtében a helyszínen (a műszaki zár és a nyomsvágás között) meghalt egy fő határsértő, a kézigránától megsebesült egy másik határsértő. Az embercsempész szintén megsebesült, akit a többi határsértő [sic!] áthúztak a műszaki záron. A sebesült határsértő a műszaki zár túloldalán igyekezett menekülni párhuzamosan a határral. Menekülés közben odaért a forgalomellenőrző pont (FEP) közúti átkelőhelyéhez – vallomása szerint tévedésből újból átjött magyar területre – ahol a FEP felállított járőre elfogta.

IV.

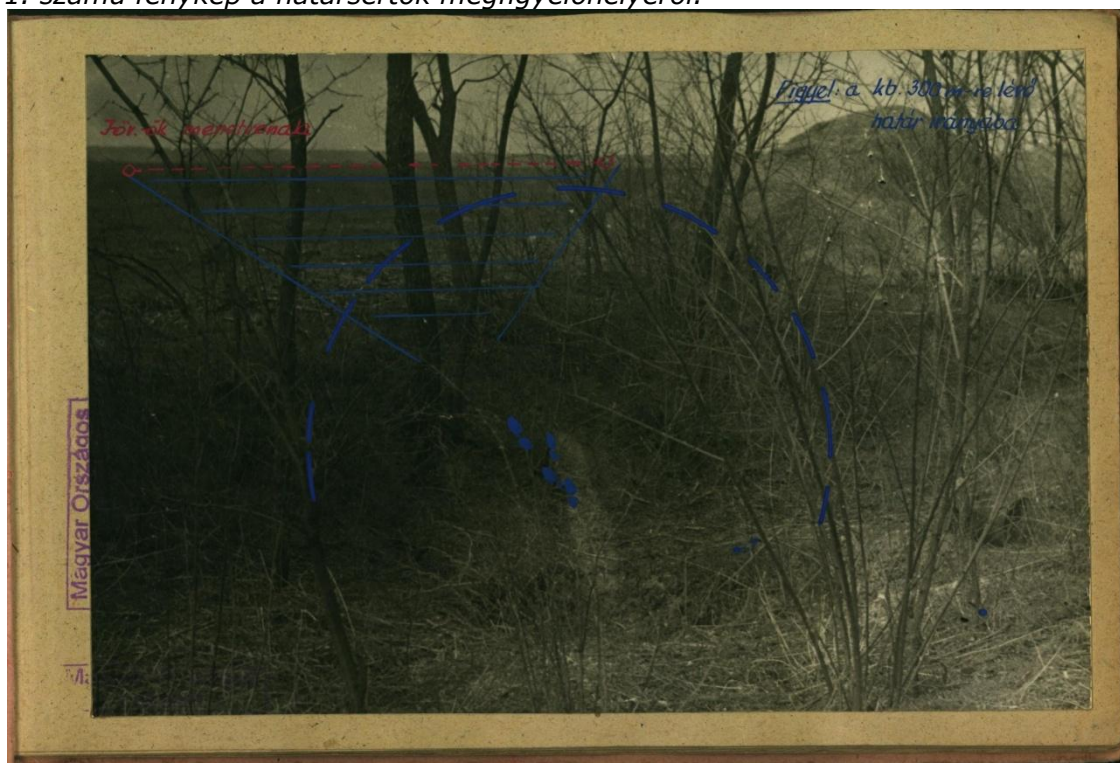
Megállapítást nyert, hogy a határsértést egy 9 fős csoport akarta elkövetni a hegyeshalmi őr szakaszán a március 25-én bejött embercsempész vezetésével.

A határsértő csoport összetétele:

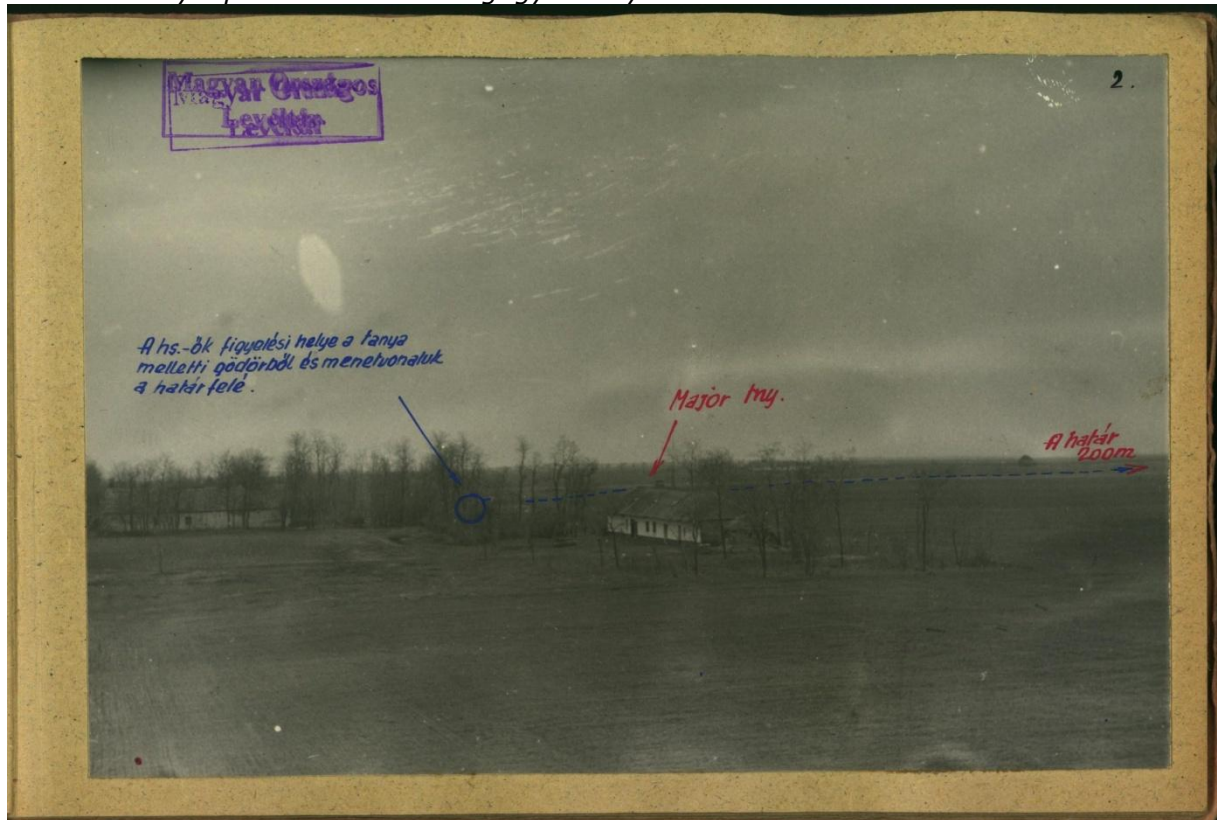
- 1 fő embercsempész (a határsértés elkövetésében jártas, már több esetben követett el büntetlen határsértést a hegyeshalmi őr szakaszán. Az embercsempészés mellett a CIC-nek is dolgozott.)
- Három család (3 férfi, 3 nő és 2 gyermek) akik közül az egyik család Győr és Mosonmagyaróvár között a csoporttól leszakadt, és visszatért lakóhelyére. Ezeket a kerületi felderítő alosztály értesítése alapján a megyei főosztály vette őrizetbe.

A határsértők vallomása szerint az utat Bajától (lakóhelyük) Győrig több csoportban tették meg vonaton, illetve autóbusszon. Budapest, Székesfehérvár és Kisbér [sic!] érintésével, Győrtől gyalog közelítették meg a határt, kikerülve a községeket és településeket. A határ közvetlen közelében (Lásd: 1-2. számú fénykép) hosszabb ideig folytattak megfigyelést a járőrök mozgásának kifigyelésére.

1. számú fénykép a határsértők megfigyelőhelyéről.

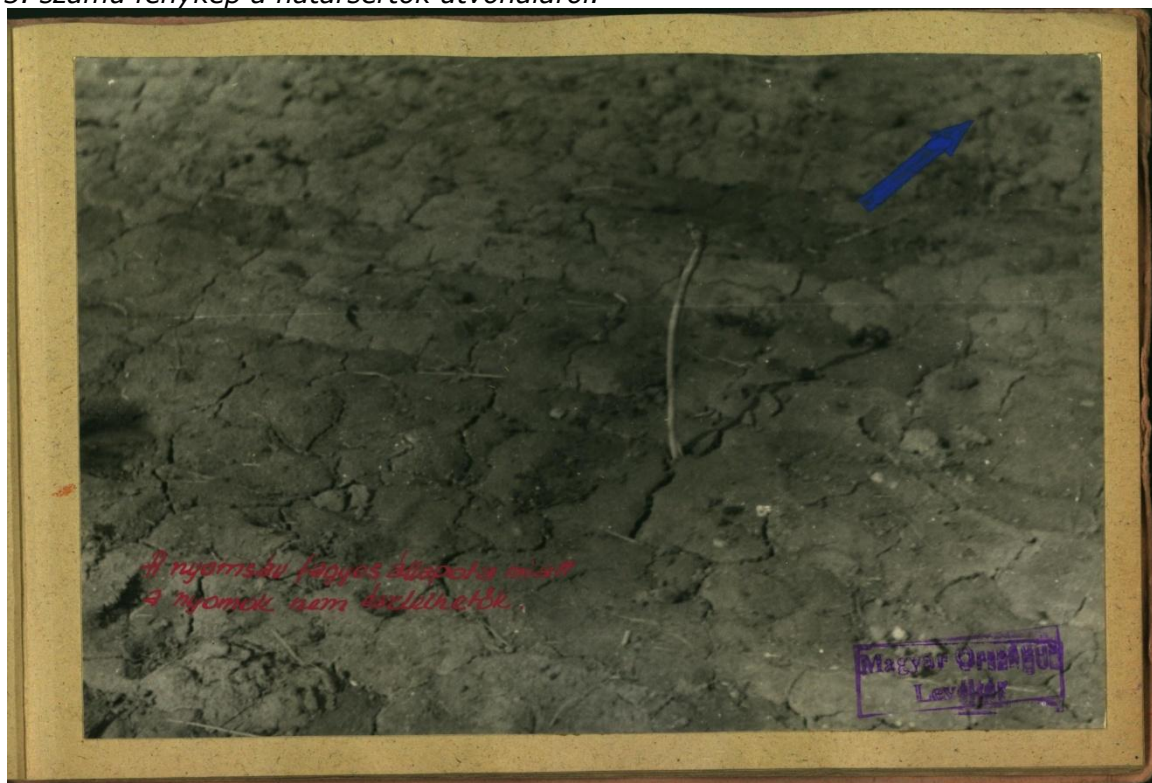

2. számú fénykép a határsértők megfigyelőhelyéről.

A nyomsávon egymásután rendes léptekkel haladtak át, azonban a nyomsávon semmi nyomot nem hagytak, mivel a nyomsáv teljesen fagyott volt. (Lásd: 3. számú fénykép.)

3. számú fénykép a határsértők útvonaláról.

A műszaki záron két drótot elvágtak (Lásd: 4. számú fényképet), tovább kaput nyitni azonban nem tudtak, mivel ekkor lepte meg őket a portyázó járőr.

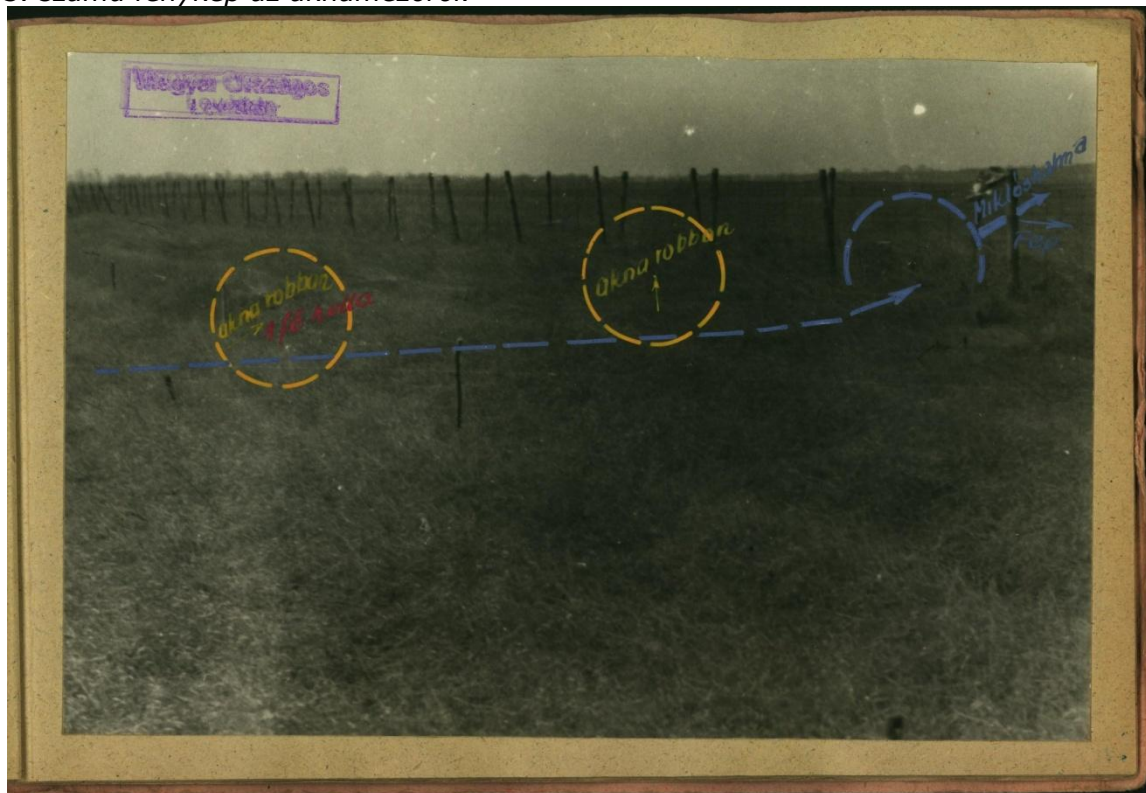
4. számú fénykép a drótaskadály átvágásáról.

V.

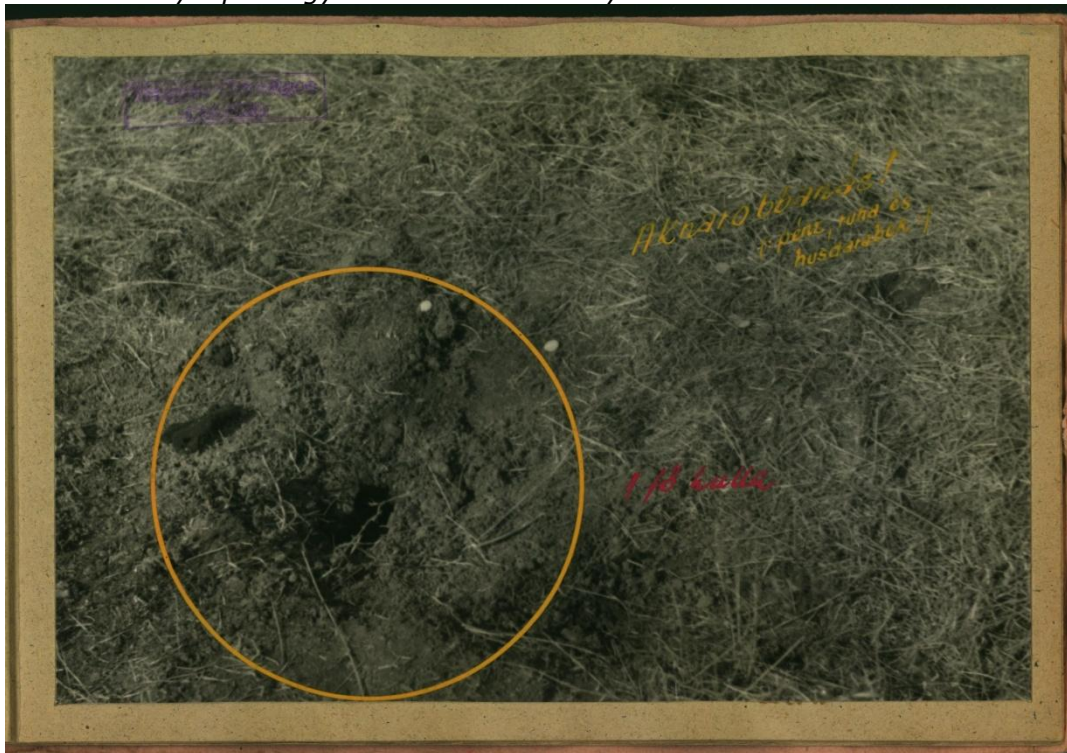
A határsértés szakaszán a terep – ahogy az a csatolt fényképekből is kitűnik – teljesen nyílt, jól áttekinthető. A látási viszonyok 03. 00 óráig a holdvilág mellett jók voltak, ekkor fokozatosan sötétedett, és így a határsértés idejében már korlátozottak voltak. A határsértőknek mozgásuk közben jó támpontot nyújtott Hegyeshalom és a túloldali Miklósfalma község kivilágítása, valamint a határra merőleges irányban vezető fásoros földutak [sic!].

5. számú fénykép az aknamezőről.

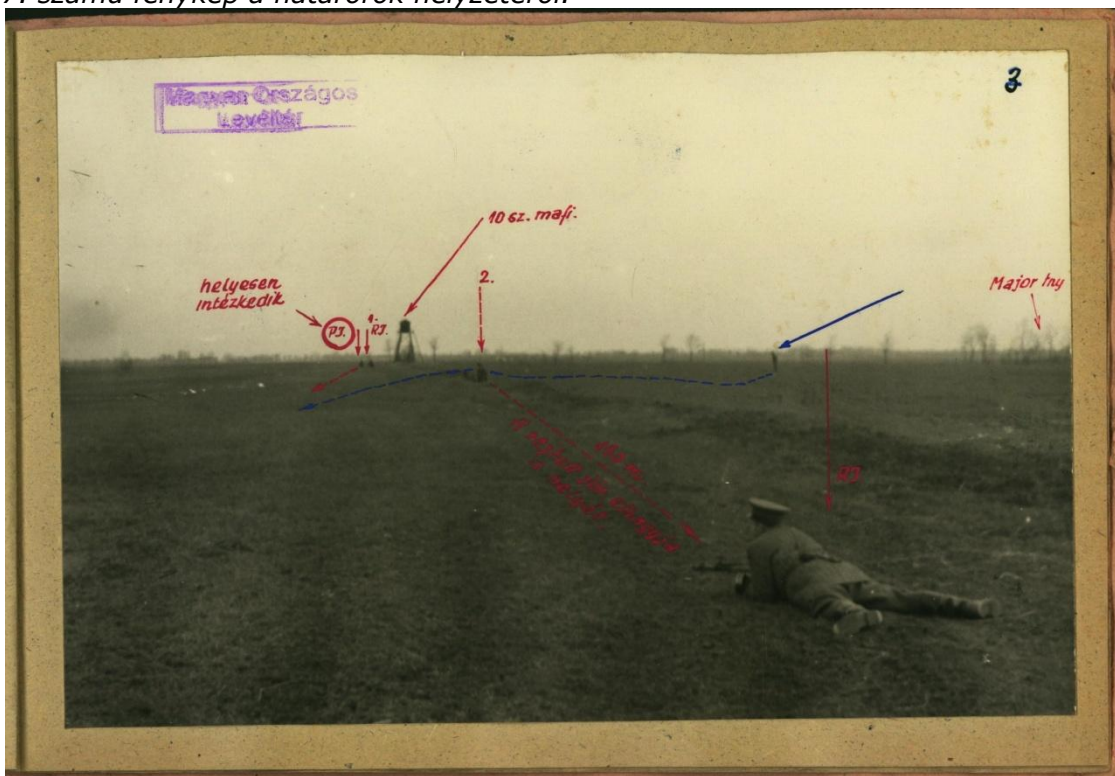
A határsértés helyén műszaki zár, nyomsáv, valamint a nyomsáv és a műszaki zár között kétsoros újonnan telepített érintőakna volt. Ezt a telepítést a kerület műszaki szakasza a befelé történt büntetlen határsértés után hajtotta végre, és így részét képezte azoknak az intézkedéseknek, amelyet a kerület tett a kifelé várható határsértés megakadályozására.

6. számú fénykép az egyik aknarobbanás helyéről.

A határsértés megtörténte után a műszaki zár között, valamint a túloldalon vérvnyomok és ruhadarabok voltak láthatók, amelyek azt bizonyították, hogy a határsértő csoport elmenekült tagjai közül is többen súlyosan megsebesültek. A helyszínen (Lásd: 5-6-7. számú fényképek) aknarobbanás helyei voltak.

7. számú fénykép a határőrök helyzetéről.

A hulla mellett, valamint a távolabbi területeken a határsértők által eldobált igazolványok, aktatáskák, egy darab drótvágó olló, valamint egyéb tárgyak voltak találhatóak. A határsértők személyazonossága megállapítható volt a helyszínen található okmányok, valamint a megsebesült és elfogott 1 fő határsértő vallomása alapján. Ezen adatok később leellenőrizhetők voltak a határsértők visszaadása után.

8. számú fénykép a határsértőknél lévő tárgyakról.

VI.

A határesemény értékelése:

1. A befelé való büntetlen határsértést az őrs járőrei későn (a határsértés megtörténte után körülbelül 33-34 órával) fedezték fel, emiatt a befelé való büntetlen határsértést a kerület felszámolni nem tudta.

A határsértő, kihasználva a jó közlekedési lehetőségeket, még azelőtt távozott a határövezetből, mielőtt a határsértést felfedték, és a kutatást megkezdték volna.

Ennek ellenére a befelé jött embercsempészt el lehetett volna fogni, ha a vonatellenőrző járőr harci feladatát teljesítette volna. A határsértők kihallgatása során ugyanis megállapítást nyert, hogy az embercsempész március 26-án reggel Lébény-Mosonszentmiklós vonatállomásnál szállt vonatra munkás ruhában, minden igazolvány nélkül. Ugyanebben a kocsiban tartózkodott a vonatellenőrző járőr is, azonban nem igazoltatott, és így a határsértő a munkába menő dolgozók között meghúzódhatott.

2. A kerület és a zászlóalj által tett intézkedések a kifelé való határsértés megakadályozására helyesek voltak, mert a határ lezárását nem csak katonai

erővel biztosították, hanem egyidejűleg folyt a határsértők hálózati úton való felkutatása, intézkedés történt a mélységi biztosításra a tartalékok által, a forgalom fokozott ellenőrzésére, valamint a határ műszaki lezárására aknamező telepítésével.

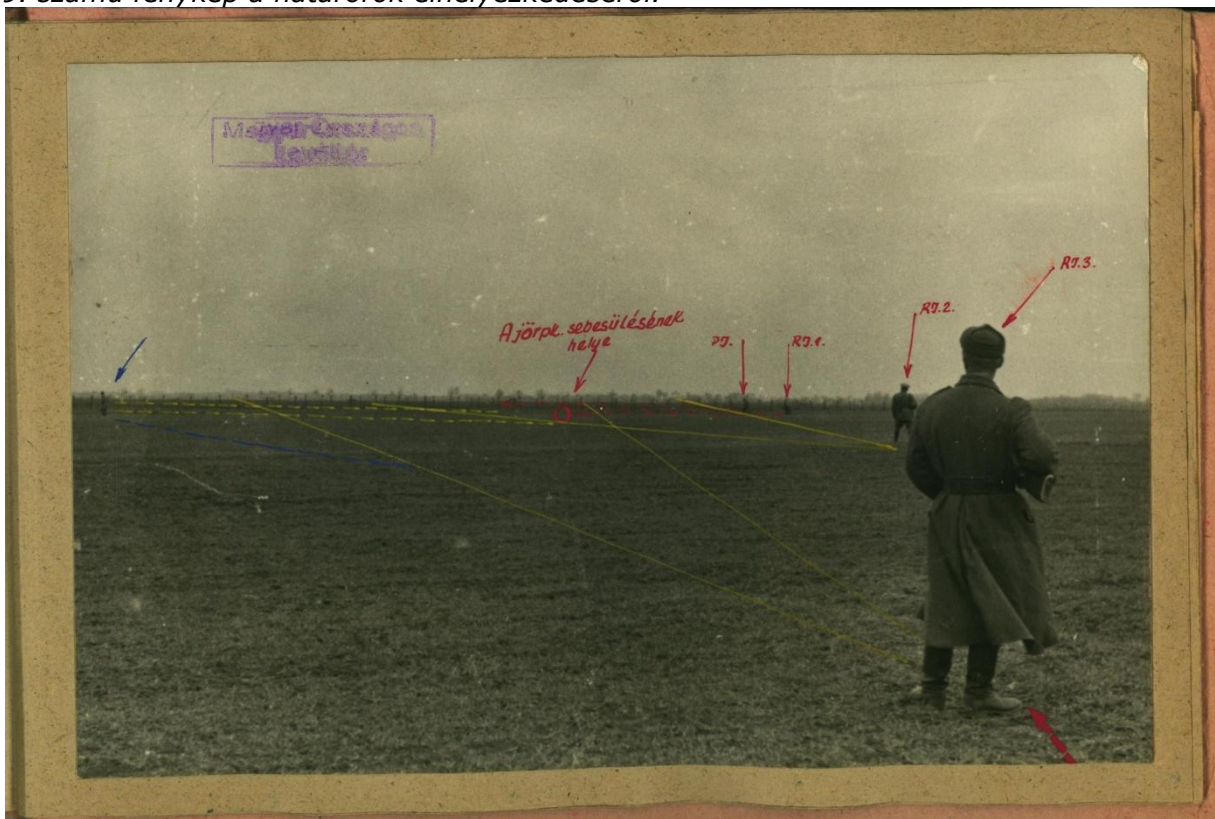
Helyes intézkedések történtek a határsértők várható mozgási irányában lévő őrsök megerősítésére is.

3. Az őrs parancsnoka a szolgálatot a helyzeti adatoknak megfelelően, helyesen szervezte meg. Helyesen intézkedett a polgári lakostól kapott helyzeti adat (idegen személy megjelenése) esetében is, mert megfelelő mennyiségű járőrt küldött ki a határ lezárására, a fennmaradó erőből kutatócsoportot alakított, és megkezdte a határsértő felkutatását.

A határsértés idejében (amint azt a vázlat is mutatja) megfelelő mennyiségű járőr volt kint a határon ahhoz, hogy a határsértő csoportot felfedjék és elfogják.

4. A határsértés idejében a határsértés szakaszán közvetlenül 3 járőr tartózkodott, /: Lásd: 9. sz. fényképet:/ mégpedig egy portyázó járőr és két rejtett járőr.

9. számú fénykép a határőrök elhelyezkedéséről.

Ezeknek a járőröknek, különösen pedig a 2. számú rejtett járőrnek – a határsértők mozgását észlelni kellett volna, még mielőtt a határsértők a nyomsávot elérték volna. A 2. számú rejtett járőr azonban a felállítási helyét elhagyta, és körülbelül 150 méterrel odébb foglalt figyelőállást. Ez a járőr, annak ellenére, hogy rejtett járőr volt, ez utóbbi önkényesen választott figyelőhelyét is négy esetben elhagyta a szomszéd járőrrel való beszélgetés céljából, valamint, hogy figyelőhelyükre szalmát vigyenek.

Ennek a járőrnek a szolgálatát az éberség hiánya jellemezte. Ezért közelíthették meg a határsértők észrevétlenül a határt, és lejuthattak egészen a nyomsváig. Ha a járőr az őrsparancsnok által kijelölt helyen foglal figyelőállást – ahogy ezt a 8. számú fénykép is mutatja – a határsértők közvetlen közelükben haladtak volna el, és így feltétlenül észrevették és megakadályozták volna a határsértők további mozgását.

5. A portyázó járőr helyesen ismerte fel a helyzetet, és bátran intézkedett a felfedett határsértőkkel szemben. Határozott fellépésének tudható be, hogy a határsértő csoport közül egy főt a helyszínen megsemmisítettek, 1 főt pedig sebesülten elfogtak.

Helyesen járt [el] a közvetlen közelében lévő 1. számú rejtett járőr, amelyik az első kézigránát-dobás után azonnal a portyázó járőr segítségére sietett, és tüzével segítséget nyújtott a határsértők elfogásában. Nem volt megfelelő azonban a járőrparancsnok ténykedése abból a szempontból, hogy amikor észrevették, hogy a többi járőrnek a tüze az ő mozgásuk irányában van, a mozgást továbbra is futásban folytatták. (Lásd: 9. számú fényképet) Ekkor érte a járőrparancsnokot a halálos lövés, amely valószínűleg valamelyik járőrtől származott.

6. Helytelenül járt el a 2. számú rejtett járőr, amikor a figyelőhelyét nem hagyta el, és nem próbálta oldalról megközelíteni a határsértőket, hanem azáltal akart segítséget nyújtani a portyázó járőrnek, hogy szinte majdnem a portyázó járőr mögül tüzelt, így veszélyeztette az elől lévő járőrök életét. (Lásd: 9. sz. fénykép.)

Ez az eset bizonyítja, hogy a járőrök ebben a váratlanul kialakult helyzetben nem tudtak megfelelően együttműködni, és így adódott elő, hogy az első kézigránát eldobása után a közelben lévő járőrök összeszaladtak, tüzükkal egymást veszélyeztették, és egyetlen járőr sem gondolt arra, hogy rakéták fellövésével a határsértők tartózkodási helyét megvilágítsák, vagy hogy a határsértő csoportot oldalról bekerítsék, és így küzdjék le.

7. A határsértőknek a határ észrevétlen megközelítését elősegítette az őrsparancsnok azon mulasztása is, hogy az őrsparancsnok ezen a szakaszon az előzőleg telepített rakétajelző készülékeket a mezőgazdasági munkák miatt nappalra felszedette, arra viszont nem gondolt, hogy azokat éjszakára visszatelepítsék. Így a határsértők mozgásának idején a határsértők mozgásának menetvonalán egyetlen-egy jelzőkészülék sem volt.

[MNL OL XIX-B-10-IV-402/1955. (0309/Szolg/1955.) Aláírás és pecsét nélküli géppel írt tiszttáza.]

¹ Baráth, 2014: 10–11.

² Borhi, 2000: 7071.

³ Uo. 128–129.

⁴ Zsiga, 1999: 26–27.

⁵ ÁBTL 4.2 II. sorozat-46000/1949. A határőrség fegyverhasználatának újabb szabályozásáról szóló 1600/1948. Korm. sz. rendelet részletes szabályai, 1949. június 28.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ MNL OL XIX-B-10-VI-1-306/1949. (255.100/Eln. ÁVH/1949.) Az ÁVH vezetője parancsa, 1949. december 30.

¹⁰ MNL OL-XIX-B-10-I-1-305/1949. Az ÁVH HÖR főparancsnokának 1. számú külön parancsa.

¹¹ Gáspár, 2012: 39.

¹² MNL OL XIX-B-10-IV-9-163/1953. (1953/15. d.) 10-507/1953-ÁVH-T. Az ÁVH vezetője 013. sz. parancsa, 1953. március 12. Az ÁVH HÖR fegyverhasználatának újbóli szabályozása.

¹³ MNL OL XIX-B-10-IV-1-10/1954. (1954/14. d.) (Hü-0504/1954.) Határőrizeti utasítás, 1954. július 26.

¹⁴ Uo.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

4.2. Parancsgyűjtemény

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

XIX-B-10 A Határőrség Országos Parancsnokságának iratai

Hivatkozott szakirodalom

Baráth, 2014

Baráth Magdolna: *A Kreml árnyékában. Tanulmányok Magyarország és a Szovjetunió kapcsolatainak történetéhez, 1944–1990.* Budapest, Gondolat Kiadó. 10–11.

Borhi, 2000

Borhi László: *A vasfüggöny mögött. Magyarország nagyhatalmi erőterben 1945–1968.* Budapest, Ister Kiadó, 70–71.

Borhi, 2005

Borhi László: *Magyarország a hidegháborúban a Szovjetunió és az Egyesült Államok között, 1945–1956.* Budapest, Corvina.

Gáspár, 2012

Gáspár László: A második világháború utáni magyar határőrizet változásai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII. évf. 25. sz.

Zsiga, 1999

Zsiga Tibor: *A vasfüggöny és kora.* Budapest, Hans Seidel Alapítvány.